

800istes Campaneres

Aplec biogràfic de dotze campaneres nascudes al segle XIX

© de l'edició: Ajuntament de Campos
Departament de Cultura
Departament de Serveis Socials
Departament de Participació Ciutadana

Coordinació:
Miquel Oliver Adrover

Disseny:
Andreu Mas Jiménez

Assessorament lingüístic:
Joan Ignasi Servera Vila
Mallorca Technik

Dipòsit legal:

Impremta Adrover

índex

De Catharina a Catalina	_____	04
Sa mestra Cases Noves	_____	06
Sa senyora de Can Frasquet	_____	08
Sa senyora de Can Cosmet	_____	10
Madò Coloma Solera	_____	12
Sa mestra Pocoví	_____	14
Na Ventura de Sa Ràpita	_____	16
Sa Telegrafista	_____	18
Sa comare Lluçia	_____	20
Madò Mariana	_____	22
Sa professora Vives	_____	24
Sa mestra Terrola	_____	26
Sor Magdalena de l'Eucaristia	_____	28
Bibliografia	_____	31

De Catharina a Catalina... dotze dones d'empenta

Catharina Garcías Mas
neix el 30 de gener de **1801**

- 1814 Sebastiana Lladó Sala
- 1861 Miquela M. Pizà Moll
- 1873 Francisca Cerdà Mas
- 1887 Coloma Abrines Vidal
- 1888 Antònia M. Pocoví Tallades
- 1890 Ventura Vanrell Antic
- 1891 M. Margalida Fuster Fuster
- 1893 Llúcia Roig Ballester
- 1895 Maria Rosselló Perelló
- 1895 Catalina de Sena Vives Pieras
- 1899 Francisca Veny Ballester
- 1900 Magdalena Mas Vidal

----- **Catalina Alou Sala**
neix el 26 de novembre del 1897
mor el 12 de gener de l'any **2002**

*Una dona marinera
sempre mira d'on ve es vent,
tan si es llevant com ponent
es bon temps sempre l'espera...*

8M

Com la dona marinera, també la campanera sempre mira d'on ve el vent. La seva vida ha girat, talment una brúixola, cercant dins la rosa de l'aurora el seu vent concret. Llevant, xaloc i migjorn, llebeig, ponent i mestral, tramuntana i gregal... qualsevol és pur per deixar-se dur dins la història d'un poble i ser-ne protagonista.

Aquesta petita publicació vol ser un aplec de dotze històries biogràfiques protagonitzades per la dona nascuda al segle XIX. Néixer en el decurs d'aquest segle significava créixer en una societat molt diferent a l'actual. I és per això que cada una d'elles és important. Les dones que hi apareixen destaquen en un fet extraordinari al seu temps i que ha donat fruit dins la nostra societat campanera, mallorquina, espanyola i, en algunes ocasions, també universal. Totes elles són exemples de dones d'empenta en l'educació, la ciència, la cuina, la música, la política, l'administració, l'arquitectura, els negocis, l'obstetrícia, l'artesanía o l'espiritualitat. Dones d'arrels campaneres que assumiren en la seva aventura una actitud d'emprenedoria femenina acompanyades d'altres dones i homes, que amararen les seves passes amb el valor de la igualtat, el respecte i l'admiració. Amb amor, orgull i llibertat.

Aquesta obra ha estat possible gràcies a tot un treball de camp que s'ha pogut realitzar gràcies a la documentació històrica recollida al Jutjat de Pau i a l'Arxiu Municipal, però sobretot a les obres campaneres de la col·lecció local de la nostra Biblioteca Pública. Totes aquestes fonts bibliogràfiques s'han complementat amb els inesborrables records que les famílies d'aquestes dones i altres veïnats de la Vila han volgut compartir amb tot el poble per recordar-les en el Dia de la Dona de l'any 2021. En ple segle XXI, aquestes dotze dones vuitcentistes sonen com dotze campanades d'aire renovat. Parlam de dones que han assolit les seves fites encara que l'època els posàs qualche trava.

El títol d'aquest pròleg és en honor a una curiositat històrica. La primera nina del segle XIX que es recull al llibre de baptismes de Campos és na Catharina Garcias Mas, nascuda dia 30 de gener de 1801. Dos segles després, encara trobam a la Vila la darrera dona vuitcentista, na Catalina Alou Sala, de Can Dameto, que, havent nascut dia 26 de novembre del 1897, mor dia 12 de gener de l'any 2002, als 104 anys, per la qual cosa arriba a viure en tres segles diferents. Aquestes dues catalines són les que marquen una línia femenina del temps que ja no tornarà. Són l'alfa i l'omega d'un conjunt de biografies que, per fer-les properes, s'han volgut escriure en un temps verbal present, senzillament, per tenir-les ben presents.

A Sebastiana, Miquela, Francisca, Coloma, Antònia, Ventura, Margalida, Lluçia, Catalina, Maria, Francisca, Magdalena i a totes les dones vuitcentistes, el més sentit agraïment del seu poble, la vila set-centenària de Campos, que amb el seu vent, tant si és llevant com ponent, el bon temps sempre espera...

Sa mestra Cases Noves

Fins a l'Edat Contemporània la dona no té fàcil accés a l'educació. Les escoles de nines neixen arran d'un Reial Decret del Rei Carles III l'any 1783, ja que al segle XVIII només un 1% de la població femenina sap llegir i escriure, fins al punt que fins i tot moltes professores són analfabetes. La Llei Moyano de 1857, que estableix l'obligatorietat de la instrucció primària pública per a les nines, és clau per al procés d'alfabetització. Tan clau com la instauració de la primera Escola de Nines a Campos, a les antigues dependències conventuals dels Mínims, amb les seves primeres docents, que ensenyen a llegir, escriure, comptar, cosir i brodar i alhora a aprendre la doctrina cristiana a tota una generació de nines campaneres.

Sebastiana Lladó Sala

1814 - 1899

De Joan Lladó Mesquida i Sebastiana Sala Garcías neix a Campos dia 2 de gener de l'any 1814, a l'antic carrer dels quatre cantons –actual carrer de Sor Maria Rafela–. Passa la seva infantesa a la possessió de Ses Cases Noves, on estudia acompanyada de la natura i els seus vuit germans. En plena joventut es talla la trunyella com a símbol de la seva entrega a la fe. La seva curolla és ser monja de clausura i, acompanyada d'una amiga, damunt una somereta, s'encaminen cap a Ciutat, al Convent de les Tereses. Però les lleis civils del moment no permeten l'entrada de noves novícies, i han de tornar a la Vila sense haver acomplert la seva quimera.

Al voltant dels seus trenta anys, l'Ajuntament de Campos l'anomena mestra interina de nines i l'encoratja a estudiar magisteri al Reial Col·legi de la Puresa. Tres anys després aconseguix el títol oficial de mestra, expedit pel Ministeri. L'aclamació popular la reconeix com sa *Mestra Cases Noves*. És pedagoga per inclinació, temperament i caràcter, i mestra per vocació. L'acompanyen algunes ajudants i fomenten dins la classe la llibertat cristiana, el treball en grup, la lectura lenta, els versos glosats, les làmines audiovisuals... La seva escola acull totes les nines campaneres, amb especial predilecció per aquelles jornaleres del camp, les òrfenes o les pobres, que també acull a ca seva.

Sebastiana es converteix en una segona mare per a les joves del poble i fa de ca seva un centre d'espiritualitat femení. És una dona avançada al seu temps, i impulsa una renovada educació i catequesi. Fa exercicis espirituals adreçats a les dones i impartits per una dona. Al bisbe li agrada la seva manera de fer, i l'any 1891 dona el vistiplau per a la fundació de la Congregació de Germanes Missioneres dels Sagrats Cors. Juntament amb quatre companyes, professen dia 17 d'abril de 1891. Sebastiana, que a partir d'aquest moment adopta el nom de Sor Maria Rafela del Sagrat Cor de Jesús, ja té la granada edat de 77 anys. Quatre anys més tard deixa pas a la joventut i renuncia a ser reelegida superiora, i un dia de la dona, dia 8 de març de l'any 1899, mor a la Casa Mare del carrer Pare Alzina de Campos, on actualment reposa, dins la capella, juntament amb les quatre germanes cofundadores.

L'any 1957 és nomenada filla il·lustre de Campos, i són nombrosos els convents i col·legis que s'obren a les Illes, Catalunya, Navarra o Extremadura. Com a campanera universal, també la seva obra i devoció es fa present a les cases fundades a la República Dominicana, Puerto Rico, Mèxic, Ruanda i el Camerun. El poble de Campos disposa d'un museu sobre la seva figura que també inspirarà una infinitat de publicacions i composicions musicals. La residència de la tercera edat i centre de dia de Campos duen el seu nom. És destacable que, de camí cap a la canonització, l'any 2016 és proclamada Venerable pel Papa Francesc. L'any 2020 sorgeix el grup *Amics de Sor Maria Rafela*, destinat a donar a conèixer el testimoni d'una dona d'ahir amb un missatge d'avui.

Sa senyora de Can Frasquet

Ben coneguda és la dita "darrere un gran home sempre hi ha una dona". Tota la vida han existit aquelles dones que, apartades de la vida pública, són les que, des de la intimitat més anònima, saben prendre decisions que poden lloc donar lloc a esdeveniments històrics importants. En aquest cas, decisions preses pensant en les arrels. Heus aquí l'exemple d'una al·lota campanera de família humil que, casada i enriquida a Ciutat, decideix tornar a la Vila per construir, al solar de la seva casa pairal, un edifici que esdevindrà una de les edificacions civils més importants de Campos de principis del XX. Aquesta empremta serà el naixement del Modernisme campaner de la mà de Julià Mascaró Ballester, el picapedrer Manacor.

Miquela M. Pizà Moll

1861 - 1941

De Can Tarriga. Filla de Bartomeu Pizà i Margalida Moll, neix a Campos dia 15 de desembre de 1861, a l'antic carrer de les Portasses, avui carrer de la Unió. Na Miquela és una joveneta amb molt de caràcter i unes idees molt modernes per l'època que no acaba de trobar el seu lloc dins el poble pagès. És per això que decideix emprendre aventura cap a Palma, on acaba convertint-se en la governanta de Can Frasquet, la casa del famós confiter. El senyor Jaume Frasquet, en un viatge de negocis a Barcelona, havia contractat el català Josep Casasayas i Casajuana per al seu obrador. Poc temps després, Josep i Miquela es converteixen en el matrimoni que compra el negoci al senyor Frasquet, i així n'esdevenen els nous propietaris. En Josep és un home molt feiner i artístic, i na Miquela és summament intel·ligent i espavilada. Són una parella avançada al seu temps. La visió i empenta de la campanera fa que vagin engrandint una considerable fortuna.

Retrat: Família Casasayas.

A principis del segle XX, quan els pares de na Miquela moren, emprenen la construcció de l'edifici de Cas Sant al solar de la humil casa on havia nascut. Aquesta edificació, que comencen l'any 1906, és un regal en honor a les arrels de na Miquela. Ara són d'una classe burgesa puixant, interessada a mostrar el seu nou estatus social a Campos mitjançant un edifici que es pot incloure dins un modernisme historicista amb influències neogòtiques. Per tant, aquesta decisió permet la introducció de la vila de Campos dins l'àmbit dels corrents artístics de l'*art nouveau* de l'època. Aquest casal, situat en el cap de cantó de la plaça Pere Ignasi i l'actual carrer de la Unió, s'acaba d'edificar l'any 1907. Consta de tres pisos d'alçada, una coberta de teulada i la figura d'un sant que corona l'edifici. La façana està construïda amb carreus de marès. Les seves escultures són obra de Julià Mascaró Ballester sobre el projecte del mestre d'arquitectura Bartomeu Ferrà Perelló. A Palma, també gràcies al matrimoni Casasayas Pizà, la plaça del Mercat gaudeix del conjunt de dos edificis també d'estil modernista, Can Casasayas i la Pensió Menorquina, construïts entre els anys 1908 i 1911. També adquireixen Son Alegre a Santanyí i Can Sbert a Palma, que canvia el nom per Son Pizà, també en honor seu. Tenen tres fills: en Josep, na Maria i na Margalida. Finalment, Miquela mor a Palma l'any 1941 als 80 anys. L'edifici de Cas Sant romandrà esponent dels segles dels segles al cor de la seva Vila natal.

Sa senyora de Can Cosmet

Fins fa relativament poc la majoria de dones casades no tenen gaire opcions de prosperar socialment ni professionalment. Mes algunes, si queden vídues, s'han d'arromangar i assumir les funcions dels seus marits. Són dones que, armades de valor, demostren a la societat que tenen la capacitat de dirigir i administrar diferents projectes i, fins i tot, d'assumir responsabilitats polítiques. En una època en què les dones tot just comencen a aconseguir el dret al sufragi, és una dona qui assumeix un paper clau en el decurs de la història del poble.

Francisca Cerdà Mas

1873 - 1939

Filla de Rafel Cerdà de Ca s'Escolà i de Llúcia Mas de Can Jardins, neix a Campos dia 30 de gener de l'any 1873 a la casa núm. 7 de l'antic carrer del Campanar, l'actual carrer del Pintor Càffaro. Ja major contreu matrimoni amb el senyor Cosme M. Oliver, de Can Cosmet, vidu, i que ha perdut la filla nascuda del primer matrimoni. Ell és un personatge clau dins el poble de Campos. N'arriba a ser batle en dues ocasions (1899-1901 i 1918-1920), i mor l'any 1926. La senyora, amb cinquanta-tres anys i un nin de nou, Bartomeu, agafa el timó de l'administració del patrimoni familiar i assumeix el paper protagonista que la casa té en la vida social, religiosa i política del poble. No és una tasca fàcil, però és una dona valenta i se'n desfà bé.

La senyora de Can Cosmet també és una dona llesta que sap envoltar-se de persones en les quals pot confiar. Confia en Francesc Soler, a qui encomana tenir esment d'en Bartomeu nin, adolescent i jovenot, que haurà de créixer sense el referent de la figura del pare. Igualment, confia en el majoral Joan Meravell per planificar les feines i llogar i manar els jornalers, encara que és ella qui els paga la

setmanada. També és ella qui passa comptes amb els amos i hortolans, amb qui discuteix les millores a fer per, estimulants-los en sana competència entre ells, augmentar la productivitat. Tal com havia vist fer a l'espòs, anota totes les operacions als llibres de comptes corresponents, ja que mai disposà d'un administrador. Ella era l'administradora.

Profundament religiosa, sempre fa costat a la Parròquia i sufraga moltes de les despeses de les obres que el senyor rector troba oportú realitzar. El seu compromís cristià, però, té un marcat caire assistencial: tothom que acudeix a ella demanant ajuda en troba, i si és econòmica ajuda en la necessitat immediata i es preocupa de cercar-hi un remei. En una època en la qual les dones ni tan sols tenen vot, i davant els aires anticlericals i republicans que es comencen a respirar, la senyora Francisca es proposa donar un nou impuls a la societat "El Centro", que la gent coneix com el partit de Can Cosmet. Per aconseguir-ho es recolza en Gabriel Morell de Can Blanc, que n'és el cap visible, mentre ella es manté en un discret segon pla. Amb ells, "El Centro" assoleix els millors resultats de la història aconseguint, a les eleccions del 12 d'abril de l'any 1931, entrar a la Sala deus dels catorze regidors electes. Mor a Campos dia 5 de juliol de l'any 1939 amb la satisfacció de veure el fill casat i d'haver-li entregat l'íntegra hisenda paterna millorada i augmentada.

Madò Coloma Solera

La saviesa culinària dels nostres avantpassats és un exemple de la ciència popular que passa de generació en generació entre culleres i fogons. La tradició d'aquesta cuina estampada en un llibre, tal vegada l'obra més famosa de la literatura gastronòmica mallorquina, s'escriu en lletres femenines. Un èxit sense precedents ni successions per a una dona que, sense saber signar amb el seu nom, aconsegueix que les seves receptes selectes siguin conegudes i cuinades a més de cent mil cases.

Coloma Abrines Vidal

1887 - 1987

De Can Soler. Neix al carrer de Santa Bàrbara, a Campos, dia 28 de desembre de l'any 1887, al si d'una família pagesa. De petita fa feina a ca seva amb els seus pares, Jaume Abrines Bestard i Miquela Vidal Ferrer. Els seus únics estudis són un parell de dies a Ca Ses Monges Franciscanes per aprendre les oracions per a la primera comunió. Després de combregar fa de criada a un parell de cases de Campos, fins que la lloguen a una casa d'uns senyors de Ciutat, Can Espanya. Sense haver fet mai un plat de sopes, la senyora diu que na Coloma haurà de ser la cuinera de la casa i que no passi pena, perquè ella mateixa l'ensenyarà a cuinar a gust seu. En dos mesos les seves qualitats i el seu amor per la cuina van confitant la seva experiència. També treballa a altres cases senyoriales com Can Barbut, Can Mir, Cal Senyor de Raixa, Cal Senyor Obrador o a la Rectoria de Campos amb el rector March. Arriba a guanyar 30 pessetes mensuals, un bon sou de cuinera professional. Es casa amb en Joan Tomàs, però una vegada vídua passa a viure amb la seva neboda Agustina al carrer Nou.

L'any 1961, als 74 anys, li aconsellen que publiqui un llibre amb les seves receptes de cuina mallorquina tradicional. Com que no sap escriure, el dicta a madò

Sabatera, Margalida Vidal Sorell, i qui el passa a màquina és en Miquel Vidal Salom, de Can Pansa. La Impremta Roig es cuida d'editar-lo amb un tiratge de mil exemplars, i queda esgotat en pocs mesos. D'aquesta obra, titulada *Cocina Selecta Mallorquina*, se'n fan 18 reedicions i, com si es tractàs d'un *bestseller*, se'n venen més de 100.000 exemplars. El llibre inclou més de 400 receptes: sopes, fideus i arrossos, entremesos, plats de carn, peix, ous, llegum i verdura, exemples de menjades senceres i tota una selecció de dolços i licors. Un llibre molt peculiar que també inclou endevinalles, oracions, glosses i cançons patriòtiques.

És una cuinera propera i accessible, fins al punt que fa escriure la seva adreça particular al pròleg per si qualcú amb dificultats a l'hora de realitzar qualche tasca bàsica com desossar un pollastre la vol anar a veure, per tal d'explicar-li el procés. Es converteix així en tota una mestra cuinera, i l'any 1973 realitza un col·loqui culinari davant més de cinc-centes mestresses de casa ciutadanes. Després de 99 anys, Madò Coloma mor un 11 de març de 1987. A títol pòstum, l'Ajuntament de Campos li dedica les escoles municipals de cuina, ubicades al pati de la cisterna de l'antic hospital i al Casal Can Pere Ignasi. El Govern de les Illes Balears li concedeix l'Àngel de la Llotja en un homenatge de la Conselleria d'Educació i Cultura i, l'any 2006, l'Associació Societat i Costums fa una geganta a semblança seva que ballarà pels carrers campaners, pels quals, als darrers anys, s'ha passejat amb el seu gaietet i el mocador de pagesa.

Sa mestra Pocoví

Als pobles rurals d'abans del segle XX, la música clàssica és un món en què les dones hi tenen poca presència. Si bé pels camps de call vermell es poden sentir com a rossinyols les tonades pròpies de les dones pageses –segadores, espigoladores, hortolanes, figueraleres, veremadores, collidores de tàperes, albercocs o ametles–, poca música es coneix a la Vila, i encara manco, poca música és estudiada i interpretada per una dona. No és fins a la partió entre els segles XIX i XX que podem documentar una primera pianista a Campos. Tot i que no se'n sap gaire cosa, ella també es fa escoltar.

Antònia Maria Pocoví Talladas

1888 - 1908

Neix a Campos dia 16 de febrer de 1888. Son pare és l'apotecari Miquel Pocoví Prohens, de Montuïri, i sa mare, na Damiana Talladas Mesquida, de Can Mariano. Neix i viu al carrer de la Bolla, 14, actual carrer dels Previsors, que és on tenen l'apotecaria. Segons una cançó popular que canten els veïnats,

*Es més ric d'aquest carrer
diuen que és en 'Mariano',
per s'al·lota, un piano,
per s'al·lot, un colomer.*

Segons aquesta glosa, ja de joveneta li compren un piano i el situen a l'entrada del casal. La intuïció fa pensar que tal vegada és alumna dels seus veïnats, els germans músics Joan i Miquel Vadell Lladó, de Can Boleno, ja que estius més tard seran

famosos els horabaixes de música que organitzen ells tres plegats: obrin les persianes del casal i fa sonant els instruments perquè la gent els pugui escoltar des del carrer. Sigui quina sigui la seva formació, la mestra Pocoví és una al·lota que sap tocar piano i és qui dona les primeres lliçons de solfa i d'instrument a un petit Bartomeu Ballester, de 7 anys. Sens dubte, el seu mestratge és una font d'inspiració per a les posteriors composicions de Mn. Ballester, que en quedarà enamorat de per vida. I és que la descobridora d'aquest gran geni campaner de l'orgue serà ella, una dona, la Sra. Antònia. Però les classes només duraran dos anys, ja que malauradament l'amorosa mestra moriria dia 6 de desembre de 1908 als 20 anys de joventut.

La seva desgràcia no arriba tota sola. Catorze anys després, el seu germà Tomeu és el primer campaner víctima d'un accident automobilístic, a la carretera de Sóller, dia 4 de març de 1922, vigília del seu casament religiós. Com que ja estava casat pel ritus civil, la novia serà la futura hereva dels Pocoví. L'anècdota conta que quan es decideix a vendre el piano de la mestra Antònia, un grup de joves el van a cercar per dur-lo a la casa del comprador. Pel camí, cansats d'alçar-lo, decideixen empènyer-lo amb les rodetes per aquells carrers plens de sotracs i sense asfaltar dels anys 10. Quan hi va l'afinador, els diu que el poden tirar directament, l'han fet pols durant el tragí. Curiosament ningú mai més tocarà el piano de la mestra Pocoví.

Na Ventura de Sa Ràpita

A principi del segle XX, quan sa Ràpita és només una teringa de tres dotzenes de cases paral·leles a la vorera de mar propietat dels estiuejants i de les famílies acomodades de Campos, no hi ha cap botiga perquè els que arriben de la Vila per gaudir de pau i tranquil·litat els mesos d'estiu puguin fer la compra. Sa Ràpita és tot l'any un indret inhòspit fins que l'arribada d'una fadrina campanera portarà aires de renovació i comoditat al llogaret costaner. Una emprenedora d'àmplia visió esplendorosa d'un futur econòmic envejós.

Ventura Vanrell Antic

1890 - 1983

De Can Passerell. Neix a l'antic carrer des Mercat, actual carrer Joan Alou, a Campos, dia 11 de juny de l'any 1890. De Joan Vanrell Fullana i Bonaventura Antic Obrador, és la segona de cinc fills. Son pare pateix una malaltia respiratòria i el metge li aconsella que es traslladi a viure a vorera de mar. Juntament amb na Ventura se'n van a viure a sa Ràpita, a una casa que construeixen enmig dels terrenys de la pleta de Can Estela. Una vegada instal·lats, els quatre rapiters que hi ha l'animen a posar un negoci, i és a l'any 1920 quan obri la primera botiga de queviures, cafè, casa de menjars i hostel de sa Ràpita. Amb un carro li duen tot el que ha de menester per vendre i servir. Fins i tot, adesiara, un germà seu hi va a fer de barber.

Aquest calaix de sastre anomenat Ca na Ventura és molt famós entre els carabiners i guàrdies civils, que entre setmana hi paren a menjar i dormir. Estan molt contents amb ella ja que dona molt de menjar: si qualcun hi entra més magre que un canyís, en dos dies d'estar-hi en surt ben atapeït. Com una dida, na Ventura agombola aquests joves forasters, alimentant-los amb grans greixoneres de menjar profitós i casolà. En els primers anys també hi solen anar mitja dotzena de

pagesos de Marina, i els dissabtes qualcú de la Vila. La tasca és feixuga, sens defalliment. De dia, feina de la cantada fins a la posta de sol. A la vesprada, amb una fosca espessa i l'ajut dels quinqués de petroli i els llums de carbur per il·luminar l'establiment i la porxada, coberta amb branques de pi verd, els desenfeinats juguen a cartes fins a altes hores de la matinada. També qualche vespre fan un petit ball amb una guitarra i quatre jotes. Un dels carabiners li munta un molinet per tal de produir corrent amb energia eòlica. Amb el temps són petits els canvis que es fan al negoci. L'arribada de l'electricitat marca un punt de no retorn i sa Ràpita canvia per sempre la seva fesomia.

Na Ventura ja té més de 70 anys quan es retira del negoci. Amb els anys és tota una institució dins sa Ràpita. Coneix molta gent i sempre seguit té convidats a passar l'estona, discutint de bona fe amb tothom, jugant a cartes o passant les vetlades fent ganxet i randa. És una dona molt feliç i generosa, manco quan és la primera a retallar les ensaïmades per menjar-se'n el centre entre rialles i copes de xampany. Quan fa els 90 anys, passa tant de gust de celebrar un dinar d'aniversari envoltada de família, veïnats i amics que decideix fer-ne un cada any. Preparant la festa dels 93, mor dia 25 de maig de l'any 1983 a la seva sempre estimada sa Ràpita.

Sa Telegrafista

A Espanya, la dona s'incorpora al món laboral de l'Administració a través dels serveis telegràfics. És quan comença a sorgir de manera embrionària el principi d'igualtat en el treball. A partir de l'any 1879, les dones, filles o germanes dels encarregats de les oficines unipersonals poden ser contractades per ajudar al servei si poden demostrar coneixements de castellà, lectura i escriptura amb bona ortografia, operacions matemàtiques senzilles i sobretot saber transmetre i rebre missatges en el sistema Morse. L'any 1883 es crea a Madrid l'Escuela de Telégrafos para mujeres i comencen a sorgir canvis. L'experiència demostra la utilitat i l'estalvi del treball femení i es reconeix que la dona pot exercir una caporalia i tenir a càrrec seu altres telegrafistes.

M. Margalida Fuster Fuster

1891 - 1944

Filla de Miquel Fuster i Antònia Fuster, neix a Artà l'any 1891. Als 25 anys arriba a Campos per ser la primera cap d'Oficina de Telègrafs amb sistema Morse, instal·lada l'any 1916 al 2n pis de l'Edifici de Cas Sant, i després al carrer des Vi. Aviat la coneixen com sa *Telegrafista*. Lloga una casa on viu tota la vida amb la seva mestressa de companyia, na Isabel Maria Valls, coneguda també com na Bet telegrafista, encara que no ho sigui. No té carrera universitària, però és molt erudita, posseeix un alt grau de cultura general i, fervorosament catòlica, col·labora en les activitats de la Parròquia. És extremadament sorda i molt respectada i estimada pel poble. A ca seva també es confeccionen jerseis de punt i fins i tot es practica l'art artanenc de la llatra amb palmes de garballó. Dia 4 de setembre de 1944 na Margalida mor als 53 anys al carrer Cosme M. Oliver núm. 29, després d'haver connectat centenars de vegades Campos amb el món.

Il·lustració de Catalina Vidal Oliver, mirama.

Edifici Cas Sant. Fotografia: Antoni Vidal. Arxiu foto Vidal-Campos.

Sa comare Llucia

Des de les albors de la civilització humana les dones s'han cuidat de l'assistència als parts de les mares. Dur un infant al món és una de les professions més delicades i belles de la vida, però fins a la tercera dècada del segle XX les dones campaneres que s'encarreguen de l'obstetrícia no tenien estudis: madò Cortada, madò Figa, madò Canals... La seva experiència les avala meritòriament en el seu ofici, a vegades liquidat senzillament amb un parell de reals i una peça de bacallà o un pa amb llonganissa. No és fins les acaballes dels anys 20 quan es titula la primera comare campanera.

Llucia Roig Ballester

1893-1953

Neix dia 27 de gener de l'any 1893 de pares campaners, Benito Roig Fullana de Can Lluís i Llucia Ballester Julià de Can Calafat. El destí de son pare, tinent de la Guàrdia Civil, fa que la nina no nesqui a Campos, sinó a 80.000 km de distància, concretament al municipi de San Nicolás de Bari, a Mayabeque, Cuba. Després de la Guerra de la independència cubana, la família torna a Campos, també poble dels seus padrins. Haver nascut a Amèrica serà crucial per a la seva vida acadèmica i professional. La manera de pensar de la família és inquietant i avançada a causa de les costums del Nou Món. És per això que l'any 1907, amb només 14 anys, comença a estudiar el primer curs de magisteri a l'Escola Normal Superior de Mestres de Balears. Als 16 anys acaba el segon curs, la directora del centre és la famosa Mare Alberta Giménez. Exerceix de mestra d'escola a Campos, vocació que mai perdrà.

Dia 29 de novembre de 1916 es casa a la Parròquia de Sant Julià de Campos amb el ciutadà Llorenç Pons, desplaçat a la vila com a electricista per muntar la nova central elèctrica. El 28 d'agost de 1917 es converteix en mare, i l'any 1925, mentre cria els seus fills Pepe i Maria, es posa a estudiar de comare a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, anant i venint de l'illa amb vaixell. Un any després es presenta a la revàlida de comare. Dia 6 de juliol de 1927 obté el diploma amb el títol de comare amb la qualificació d'excel·lent, i a partir d'aquest any passa a ser la primera comare titulada i titular de Campos, sa comare Lluçia. Té molt d'esment a les mares i els seus infants. Si qualche mare es troba debilitada, ella li envia una olleta de brou perquè es recuperi. També una de les competències de les comares és la de batejar baix condició. Ella ho fa amb tots els nadons i els regala un escapulari de la Mare de Déu del Carme de la qual n'és molt devota.

Seguint amb l'esperit d'una dona avançada als seus temps, l'any 1931, es treu el carnet de cotxe, i l'any 1939 figura a un carnet com a professora de parts. Posteriorment, l'any 1947 comença la carrera de practicant, també a Barcelona. Finalment mor al carrer de València, a Campos, l'any 1953, als 60 anys, després d'haver duit al món centenars d'infants campaners.

Madò Mariana

L'ofici gastronòmic dels segles passats aconsegueix la màgia d'aprofitar fins el darrer rosegó de pa per crear noves receptes i seguir marcant una cuina tradicional en moments en els quals, segons la casa, l'alimentació és un plaer o una necessitat. Però la tradició social fa que la dona sigui la madona de la cuina, encara que, més enllà de ser distingida i reconeguda, és amagada dins l'anonimat familiar. Per això és d'admirar l'empenta de la dona cuinera del segle passat que innova en l'art de servir els seus plats a les festes de tot un poble. Una visió de negoci d'allò que actualment se'n podria dir càtering de xef.

Maria Rosselló Perelló

1895-1994

De Can Torrer. Neix a l'antic carrer dels Abeuradors, actual carrer d'Antoni Maura, a Campos, dia 6 de febrer de l'any 1895. És filla del felanitxer Guillem Rosselló Caldentey i la campanera Maria Perelló Ginard. Passa la seva infantesa amb les senyores de Son Amer, de qui aprèn a cuinar. De més grandeta passa a ser la cuinera a una casa senyorial de Palma i descobreix el que serà l'ofici de tota la seva vida. Es casa amb en Tomeu Pizà Obrador, de Can Miraes i de Can Pansa, i tenen tres fills: en Tomeu, en Guillem i en Francesc.

Tota la família es trasllada a la taverna de Cas Marians, al carrer Major, on regenten un servei de restaurant. Na Maria n'és la madona, i d'aquí ve el nom de madò Mariana. El restaurant és molt famós entre tots els oficials del Tercer Batalló que estan instal·lats a Campos. Després passa a regentar un altre bar anomenat Can Tomeu. Com que el rètol està fet amb una corda, la gent el coneix com "Can Tomeu de sa corda". A pesar d'haver posat el nom del seu home a l'establiment, qui duu les missions del negoci torna a ser ella.

I és aquí quan es comença a dedicar també a servir càterings per a totes les festes de la vila i ruralia: batejos, comunions, noces, primeres misses de capellans, matances... tant li és preparar xocolata amb ensaïmades, paelles o aguiats, com cuina més selecta amb innovacions com dàtils amb bacó, flamets d'ou per a la sopa de la reina, farciments de carn, ou filat... De qualsevol ingredient en fa un succulent plat. És una dona meticulosa i detallista amb els emplatats, tan perfeccionista que fins i tot a la porcella rostida hi posa dues olives negres perquè semblin els ulls.

Ajudada per una brigada de sis o set dones, madò Mariana és qui comanda. Prepara tots aquests menús al lloc escollit per al banquet amb les eines rudimentàries de l'època i fent foc en terra. Ho té tot preparat: estovalles, torcaboques, coberteria, olles, plats, tassons i tota la resta d'estrís de cuina; pot parar taula per fins a cent comensals. Abans de retirar-se també treballa un temps a la Patisserie Pomar i finalment, havent venut els seus ormejos al forn de Can Lluís, mor a Campos dia 2 d'agost de l'any 1994, a mig any de complir tot un segle de vida.

Sa professora Vives

Dia 8 de març de 1910 és una data clau per a la dona espanyola. Mitjançant un Reial Ordre s'autoritza que les dones puguin accedir lliurement a l'ensenyament universitari. Aquesta fita suposa un important avanç en l'àmbit acadèmic i científic dins d'una institució amb nou segles d'història. És per això que és un orgull per al poble de Campos que una de les primeres dones universitàries, concretament la primera doctorada en Ciències del nostre país, descendesqui d'una família campanera. Aquesta científica, que per circumstàncies va néixer a Madrid, sempre ha estat considerada mallorquina.

Catalina de Sena Vives Pieras

1895 - 1979

És filla del campaner Antoni Vives Ginard, senyor de Can Riera, i de la inquera Francisca Pieras Ramis. Neix a la Puerta del Sol de Madrid, dia 25 d'abril de 1895, ja que el seu pare és funcionari del Ministeri de Gràcia i Justícia i administra un parell de negocis de netejadors de sabates, en un dels quals s'hi regenta la famosa administració de loteria *Doña Manolita*. Antoni Vives, que també exercirà un rol important a la vida cultural de Campos d'aquella època, vol que la seva filla estudiï una carrera. La jove Catalina, amb només 15 anys, es decanta per les ciències naturals, i al curs 1910-1911 comença els seus estudis a la Facultat de Ciències de la Universitat Central de Madrid. Cinc anys més tard, dia 30 de març de 1915, obté la llicenciatura amb la qualificació d'excel·lent i amb premi extraordinari per oposició. La memòria del treball de fi de carrera de na Catalina és Estudio de la metodología de las Ciencias Naturales, i tracta sobre l'ensenyament de les ciències.

A partir del mateix 1915 complementa els estudis a l'Escola d'Estudis Superiors de Magisteri amb els corresponents de doctorat. El seu títol de doctora se li expedeix dia 25 d'abril de 1917 amb 22 anys. El 1918 finalitza els estudis i és quan coneix qui serà el seu marit, el matemàtic José María Eyaralar. Ambdós seran els primers de la seva promoció i, becats per la Junta d'Ampliació d'Estudis, se'n van a França per ampliar els estudis i conèixer nous mètodes sobre l'ensenyament infantil i primari i la formació de mestres.

Catalina i José es casen l'any 1921 i, instal·lats ja a Palma, tenen dos fills: Carme i Toni. Són una família bastant reconeguda dins la societat cultural i intel·lectual de la ciutat. Catalina imparteix conferències, publica articles de divulgació científica a la premsa de Mallorca i forma part del teixit associatiu dels anys 20. Les inquietuds educatives, socials i culturals del matrimoni fan que s'impliquin activament en entitats com l'Associació per al Foment de Civisme, l'Ateneu Balear o el Museu Pedagògic de Balears. Catalina és catedràtica de l'Escola Normal de Mestres de Balears i n'és la directora fins a la jubilació. A nivell de publicacions compta amb l'obra *Prácticas de Ciencias Naturales* (1924) elaborada juntament amb Teresa Valls Ramírez. Constitueix un recull de diferents apartats sobre la geologia, la biologia i la zoologia. A *Lecturas zoológicas* (1928) hi descriu en quatre temes el singular món dels cucs de seda, els tèrmits, les abelles i les formigues.

Durant la Guerra Civil el seu home és acusat d'esquerrà i empresonat durant dos anys. Al Consell de Guerra ella exerceix d'advocada defensora i n'aconsegueix l'alliberament. L'any 1944 queda vídua amb 49 anys. Continua sent una dona recta de moralitat incorruptible amb un celistre de l'amabilitat d'una padrina que en la intimitat també toca el piano i es cuida amorosament dels seus nets. La seva relació amb el poble de Campos es manté amb visites als seus pares i altres familiars que viuen al número 22 del carrer de sa Creu. Finada a Palma dia 30 de maig de 1979 a l'edat dels 84 anys, reposa per sempre al panteó familiar del cementeri de Campos.

Sa mestra Terrola

L'art del brodat és tan antic com delicat. La brodadora necessita inspiració i requereix destresa i bona mà. Campos és un poble d'anomenada pels seus brodats. En aquest temps, quan el temps no val res ni tampoc es miren les hores perdudes, aquestes dones fan el seu jornal amb l'agulla. Assegudes al voltant de la camilla, mestra i alumnes broden els nombrosos encàrrecs que els encomanen amb punts com el passat, de creu, arenilles, cadeneta amb l'agulla, les garses teixides amb fils trets i moltes coses més... Als darrers alens del segle XIX hi neix una de les mestres brodadores més famoses de la vila.

Francisca Veny Ballester

1899 - 1987

De Can Terrola. Neix al carrer del Sol, a Campos, dia 3 de novembre de 1899. Filla del ferrer Miquel Veny Ferrer i de Francisca Ballester Ginard. Comença a brodar als dotze anys amb la monja franciscana Sor Rosalina, i realitza els treballs més delicats i difícils, juntament amb altres alumnes com na Magdalena "Formatge" o na Maria "Alova". Na Francisca broda tota una vida amb l'agulla agafada al tambor donant una passada i una altra als fils dels colors més vius. Però l'art de l'ensenyament primari també es converteix en una altra vocació. Amb n'Antònia Bennàsser "Secretària", que després seria monja, viuen i estudien a Palma a l'Escola Normal Superior de Mestres de Balears. Na Francisca, conscient dels seus humils orígens, assoleix amb esforç el títol de mestra de primària. Ambdues amigues comencen a fer classe als alumnes campaners a una escoleta ubicada al carrer de sa Creu, núm. 1, devora Can Alomar. Després torna a Palma per impartir classes al Liceu Espanyol. Viu al carrer Arxiduc Lluís Salvador amb sa mare i el seu nebot Miquel.

Tornada a Campos, munta al carrer del Sol la seva pròpia escola particular per als nins i nines de la Vila. Compta amb una post amb banquetes, una pissarra blava pintada a la paret i moltes ganes d'ensenyar. Els dematins s'hi acumula un esbart d'infants que ja han combregat: els fa fer comptes, redaccions, dictats, copiats, lectures i els fa dir la lliçó. Els horabaixes és el torn de les brodadores: al·lotes campaneres, santanyineres, llucmajoreres... que aprenen els diferents punts. I els vespres imparteix classe als joves jornalers que després de les tasques del camp tenen ganes d'aprendre, sobretot matemàtiques, per si han de fer qualque operació.

Durant una temporadeta és mestra interina a Maria de la Salut. Tots els mariers la tracten i recorden amb molt d'afecte. Sa mestra Terrola: una mestra d'escola i una mestra brodadora que serà molt estimada per la seva intel·ligència, paciència i bondat cap als seus alumnes. Té habilitat i gràcia per explicar i es desfà per tothom. A part de les classes, també té un grupet d'al·lotes que arran del balcó i resant el rosari fan feina per ella i broden els dibuixos que ella mateixa els ha marcat a llapis damunt el tambor. Aquestes col·laboradores de confiança són na Sebastiana Mercadal "des molí d'en Ferrer", na Joana Garcias "Delubina", na Bet Tous "Meravella", na Catalina Valls "Cameta", na Maria Veny "Velera", na Margalida Tous "Meravella", na Lluçia Obrador "Velera", Antònia Mesquida "Mitxa", Antònia Roig "Cama", entre d'altres. A qualsevol hora la casa està plena de gent, art i alegria.

Na Francisca, broda qui broda, fa que les seves peces siguin úniques. Des de llençols de nuviàncies a estovalles per parar taula, casulles de capellans, endreços o fins i tot les mítiques cadires plegadisses. Cal destacar la seva capacitat especial per treure de memòria preciosos dibuixos sense repetir-los mai. Per això, els dibuixos dels brodats de la mestra no tan sols són coneguts a Campos, sinó també als pobles i ciutats dels voltants. Reconegudes les seves qualitats, gent de tot Mallorca s'acosta a comanar-li diferents comandes per ornar i embellir les seves llars. Devota també de la Parròquia, col·labora en les grans festes anant a ajudar a les religioses a enramellar i endomassar l'Església, la mateixa que acolliria el seu funeral, l'endemà d'haver mort el 29 d'octubre de l'any 1987 a punt de brodar els 88 anys de vida a Campos.

Sor Magdalena de l'Eucaristia

A finals del segle XVIII a Mallorca s'hi compten 498 religioses, però l'any 1835 es produeix l'exclaustració general i la desamortització Mendizábal. No és fins després del concordat de 1851 que neixen a Mallorca diferents congregacions diocesanes de religioses que es dediquen a l'apostolat entre dones i nines, de l'ensenyança i a l'assistència dels malalts. Des d'ençà les religioses campaneres són agustines, caputxines, carmelites, clarisses, concepcionistes, dominiques, filles de la providència, franciscanes, germanes de la caritat, jerònies, religioses de la puresa, saleses, missioneres dels sagrats cors com la seva fundadora Sor Maria Rafela Lladó Sala o zeladores del culte eucarístic com la Beata Maria dels Àngels Ginard Martí, martiritzada al començament de la Guerra Civil a Madrid, que encara que no neix a Campos és d'ascendència campanera. A mitjan segle XX hi ha 2355 religioses, i cadascuna combina la seva vocació amb altres tasques com la de mestra, infermera, rebostera o brodadora.

Magdalena Mas Vidal

1900-1985

De Can Formatge. Neix de Gabriel Mas Ginard i Magdalena Vidal Ginard, al carrer de les Estrelles, a Campos, dia 8 de novembre de 1900, darrera anyada del segle XIX. De joveneta aprèn a brodar amb el mestratge de la monja franciscana Sor Rosalina i, com ella, també professa com a religiosa de la Congregació de les Germanes Franciscanes un 16 d'octubre de l'any 1930 amb el nom de Sor Magdalena de l'Eucaristia. No serà ni la primera ni la darrera al·lota de la família que vestirà l'hàbit, ja que la seva germana, Sor Francina Aina, funda els convents franciscans d'Assís i de Madrid, i la seva neboda, Sor Gabriela de la Dolorosa, passa la II Guerra Mundial a Itàlia dedicant-se als jardins d'infància.

Quan amb 30 anys na Magdalena ingressa a la Congregació, els superiors creuen que, havent brodat tota la seva joventut al taller de Can Formatge amb les seves germanes i cosines, és convenient que perfeccioni el seu do per l'agulla devora les grans mestres del taller d'ornaments sagrats de la Plaça Quadrado. Ben prest

adquireix tal perfecció que és ella la mestra. Sota la seva direcció artística, el grup de germanes que hi treballen arriben a confeccionar vertaderes meravelles de treballs brodats en seda i or: casulles, mantells, catifes, pendons... Entre el clergat mallorquí se les coneix amb el nom de les "brodadores", les seves obres lluirien a les esglésies de tota l'Illa.

Sor Magdalena procura no decebre mai en cap encàrrec per molt que el sol·licitin amb prestesa. És una religiosa piadosa amb un caràcter humil, senzill i complaent. És complidora del deure i sempre a punt per fer els treballs més humils de la casa, per molt immersida que estigui en els treballs fins i primorosos dels brodats eclesiàstics. Als 85 anys gaudeix de bona vista, somriure constant i rialles sonores. Mor al seu convent, dia 10 de setembre de 1985. A les seves exèquies es canta allò de "trobarem a faltar el teu somriure..."

Informadors i col·laboradors

Associació Dones Campaneres

Antònia Amorós Vanrell

Catalina Vidal Oliver

Família Casasayas

Francisca Mascaró Rigo

Francisca Oliver Mut

Francisca Oliver Obrador

Francisca Pizà Bordoy

Joan Círia Maimó

Josep Maria Eyaralar

Joan Veny i Clar

Llúcia Pons Nicolau

Magdalena Rigo Sbert

Margalida Aguiló Galmés

Margalida Mas Aguiló

Margalida Pizà Bordoy

Miquel Adrover Ginard

Miquel Ballester Julià

Miquel Suñer Riera

Miquela Ginard Lladó

Missioneres dels Sagrats Cors

Parròquia Sant Julià

Bibliografia

_Abrinas Vidal, Coloma: **Cocina Selecta**

Mallorquina. Impremta Roig, Campos, 1961.

_Alcaraz Vich, Montserrat: **Campos, rosaris i pistoles**. Edicions Documenta Balear, Palma, 2020.

_Ballester Ferrer, Mariano: **Mariano Carut i sa Ràpita enyorada** dins Ressonà de Campos, 61. Impremta Adrover, Campos, 1993.

_Cabot, Pau: **Catalina de Sena Vives Pieras** a Viquipèdia. [Pàgina consultada el 28.02.2021].

_Crespo Gutiérrez, María Victoria: **Las mujeres telegrafistas: pioneras en la administración** (conferència). Ministerio de Fomento, Madrid, 15 d'octubre de 2015.

_Llach Galilea, Maria Teresa: **Sa Mestra Cases Noves**. Claret, Barcelona, 2007.

_Lladó Lladó, Antoni: Diversos articles dins **Els Gegants de Campos. Es Trinxeter i Madó Coloma**. Societat i costums, Campos, 2006.

_Lladó Serrat, Joana; Mas Jiménez, Andreu: **Fent feina**. Impremta Adrover, Campos, 2003.

_Mas Ginard, Miquel: **Correos y telégrafos en Campos** dins Programa de Festes de la Mare de Déu d'Agost 2000. Ajuntament de Campos, Campos, 2000.

_Reus i Mas, Gabriel: **Sor María Rafaela del Sagrado Corazón de Jesús**. Impremta Adrover, Campos, 1996.

_Reus i Mas, Gabriel: **Bartomeu Ballester**

Monserrat. Impremta Adrover, Campos, 1997.

_Reus i Mas, Gabriel: **Els malnoms de Campos**. Impremta Adrover, Campos, 1998.

_Reus i Mas, Gabriel: **Persones campaneres de vida consagrada**. Impremta Adrover, Campos, 1999.

_Reus i Mas, Gabriel: **Campos. Pinzellades històriques**. Impremta Adrover, Campos, 2006.

_Rigo Vicens, Miquela: **Dones de call vermell**. Impremta Adrover, Campos, 2008.

_Roig Adrover, Miquel: **Miscel·lània Campanera**. Impremta Adrover, Campos, 1999.

_Roig Adrover, Miquel: **La meva cordial aportació en el 92 aniversari del naixement de na Ventura de la Ràpita**. Mecanografia, Campos, 1982.

_Roser Vidal, Guillem: **Aproximació a l'arquitectura modernista de Campos: el casal de cas Sant** dins I Jornades Estudis Locals de Campos. Impremta Adrover, Campos, 2011.

_Veny i Clar, Joan: **De Call Vermell. Escrits campaners**. Impremta Adrover, Campos, 2013.

_Vives Pieras, Catalina: **Lecturas zoológicas**. Impremta de Francisco Soler Prats, Palma de Mallorca, 1928.

Campos, març de 2021